

Balázs János

(1905–1977.)

Az 1970-es és az 1971-es esztendő különös fordulatot hozott a magyarországi cigányság történetében. Szinte egy időben ismerkedett meg az irodalom iránt érdeklődő, új tehetségek megismerésére vágyó közönség az akkor gimnazista bükkaranyosi fiatalemberrel, Bari Károllyal és *Holtak arca fölé* című első verseskötetével, a vésztoói téglagyár-igazgatóból szociológia-kutatóvá és íróvá lett Lakatos Menyhérttel, valamint a salgótarjáni Cigánydombon élő festővel, Balázs Jánossal.

Balázs János 1971-ben *Az életemről* című önéletrírásban így emlékezik életének fordulópontjára: „1968. június, nyár eleje van. Gombázni járok, szedem a gombát, hazahordom, sütöm-főzöm, szárítom; ha sok van belőle, el is adom; így éldegelek magamban, tompa fásultsággal agyamban. Különös, szeszélyes változása a gondviselésnek az én életem egyszerű menetében: amikor gyerek voltam, öregemberek között tartózkodtam, nem hozám illő vénemberek voltak a barátaim; most, hogy már hatvanhárom éves, öreg-szenvedő vagyok, a fiatal, növendék fiúk járnak hozzám beszélgetni, barátkozni.

Tudjuk ám, hogy maga fiatal korában sokat rajzolt, festett és verseket is írt! Hol vannak ezek? Maradt-e belőlük valami? – kérdezik. Ilyenkor azt érzem, hogy valamiféle kemény szerszámmal ütöttek szíven. Recseggve vágom rá, nyelve egy keserűt: ezek már a semmis múlté, meg sem történtek!

Ebben az időben történt: Zoli jött, letett egy csomagot. „Hoztam egy kevés maradék festéket, én festegtettem vele, nekem már nem kell. Próbálkozzon vele valamit festeni. „Kimentem az udvarra, széjjelnéztem a szomszédos házak térségében, leültem a földkupacra: belekezdtem negyven év múltán az első rajzolásba. Később Zoli művészfestékekkel lepette meg. Olajat, ecseteket, vásznakot hozott, ezzel a lépéssel megindult elgondolásaimban az érthetlenségig fokozódó, összevisszaságba csúcsosodó, fantasztikuson összpontosuló, életformákban gomolygó, visszás színezetű, borongós ábrázolás.”

A fenti sorok valójában felfedezőjének, F. Mihály Idának biztatására íródtak. A művészettörténész így mesél: „Balázs János cigány származású naiv festő felfedezését a véletlen segítette: egy építész-grafikus meglátta egyik festményét egy cigány pincérmél. Fölkereste és rábeszélte a festőt, hogy néhány kisebb képét küldje be a Magyar Nemzeti Galéria naiv gyűjteményébe, véleményezésre. E sorok írója 1971 februárjában látogatta meg Balázs Jánost Salgótarjánban, s a szűk kunyhóban a mennyezetig felhalmozva száznál több festményt talált. A látott képek sem a parasztfestők, sem az úgynevezett

‘vasárnapi festők’ műveivel nem hasonlítottak. Az eredetiség, az egyéni látásmód mellett a szemléltető megfogta a képek különös, bizarr világa.”

„Ő a természet – írja Balázs János –, aki érezni és látni tudja, annak csodálatos ez a rejtélyes, színes küzdelem: egyik oldalon szemben áll egymással a szellemiség nagysága a fizikai óriással, amott az erkölcs megtépázott Istene a minden üdvösségre veszt jelentő ördöggel. Győzelem se itt, se ott nem keletkezik: nem ám! Mert győzelem nem volt, most sincs: nem is lesz soha! De hogy a művészet remekei ebből keletkeznek, születnek, az megdönthetetlen igazság!”

Földi Pétert segítségül hívva bátran mondhatom, hogy a huszadik század magyar képzőművészetének Balázs János nem egyszerűen egy cigány festője, hanem az egyik legjelentősebb képzőművésze. Művészettörténetet írt, mert behozta a szabadságot a festészetbe. Művészete egyszerre archaikus és egyszerre nagyon is modern. Egyszerre cigány és egyszerre magyar, miközben végtelenül egyetemes. Egyszerre mitologikus és narratív, és egyszerre hangulati és spontán. Az a fajta képi gondol-

kodás, ami sugárzik festészetéből és költészetéből: a felelősségtudat népéért, az emberiségért, ahogy megpróbálta megérteni a világot, a legmagasabb szférákba emelte őt. Mindezt olyan képi nyelven közvetítette, amely a huszadik század legkorszerűbb nyelve. A fogalmak hangsúlyozásával olyan látomásokat volt képes megjeleníteni, olyan történelmi üzeneteket volt képes megfogalmazni, a nemzetre, világra, kozmoszra kiterjeszthető összefüggésrendszert feltárni, ami Csontváry óta nem igen volt jelen a magyar képzőművészetben. Azért, mert a cigányság büszkén tekint Balázs Jánosra és festményeire, ő még a magyar kultúra és az egyetemes festészet része. Ösztönös képzeletvilága nagyon átfogottan és meggondoltan hoz létre képi elemeket, ami költészettel, lírával társul. A világ igazságtalansága gerjesztette, és belső igazságérzete hozta létre mitológiai rendszerének, másképpen képi világának furcsa lényeit: gyakran szörnyeit,

egzotikus növényeit, mesebeli építményeit, különös kompozícióit. Valahol a festészet és a költészet határán úgy tudott egyensúlyozni, a valóságot úgy tudta költőivé tenni, hogy az igazságot mondta ki, jelenítette meg. Mélyen bele tudott gondolni saját létezésébe, és azonosulni tudott azzal, amit megjelenített, mert azt belülről élte meg, és ezt a belső képet tudta láthatóvá tenni.

Első kiállítását (melyre el sem ment, hisz ő „már látta a képeket”) 1971 nyarán Salgótarjánban rendezték. További néhány alkotó évében képei bejárták fél Európát, egyaránt hirdetve a naiv, a cigány és a magyar festőt. Mire életműve mára monográfiában is megjelent, a naiv jelző lekopott róla, hisz elnyerte az egyetemes művész kitüntető címet. Ennek folytán pedig a Magyar Örökség Díjat.

Helyette egykori fiatal barátai (lassan belépve az ő akkori életkorába) köszönik ezt.

Szuhay Péter

